

VASAROS SAULĖGRĮŽOS ŠVENTĖS PAVADINIMO PROBLEMA

Rimantas Balsys

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Straipsnio tikslas – aptarti baltų vasaros saulėgrįžos šventės pavadinimus, visų senuosiuose šaltiniuose fiksuotų pavadinimų (Ligo svėtki, Rasos, Kupolė, Kreszė, Kekiris, Joninės, Jāņi) kilmę bei semantiką, remiantis kalbine, tautosakine, etnografinė medžiaga bei kalbininkų, etnologų, mitologų (J. Balio, K. Būgos, P. Dundulienės, M. Gimbutienės, A. Patacko, S. Skrodenio, V. Toporovo, A. Vyšniauskaitės ir kt.) darbais. Sinkretiškiausias, išreiškiantis liaudiškąjį (ikikrikščioniškąjį) šventės turinį ir su krikščionyste atėjusį jos pavadinimą bei fiksuojantis istorinę tradicijų kaitą būtų Joninių pavadinimas.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: vasaros saulėgrįža, šventės pavadinimas, kalendorinės šventės.

Abstract

The aim to the article is to discuss the names of summer solstice festival of Balts, the nature and semantics of the names found in ancient resources on the grounds of linguistic, folklore and ethnographic material (Ligo svėtki, Rasos, Kupolė, Kreszė, Kekiris, Joninės, Jāņi) and works of linguists, ethnology and mythology specialists (J. Balys, K. Būga, P. Dundulienė, M. Gimbutienė, A. Patackas, S. Skrodenis, V. N. Toporovas, A. Vyšniauskaitė). The most syncretic name expressing the national (pre-Christian) content of the festival and brought by Christianity thus showing historical changes of traditions could be Joninės.

KEY WORDS: summer solstice, name of festival, calendar festivals.

Įvadas

Visose masinėse informavimo priemonėse (laikraščiuose, žurnaluose, radijuje, televizijoje), artėjant vienai ar kitai kalendorinei šventei, nedinga dėmesio tos šventės atskiriems elementams: papro-

čiams, tradicijoms, su švente susijusių dievybių ar mitinių būtybių pavadinimo ir funkcijų analizei, tradiciškai bandoma atskirti ikirikščiionišką ir krikščionišką sluoksnius, etimologizuoti šventės pavadinimą (dažniausiai ieškoma archajiškesnio, besisiejancio su ikirikščiioniškąja tradicija) ir t.t. Ne išimtis čia ir vasaros saulėgrįžos šventė, kurios pavadinimas ne tik populiariojoje žiniasklaidoje, bet ir recenzuojamuose mokslo žurnaluose bei įvairiose studijose, monografijose, enciklopedijose labai įvairuoja. Antai A. Vyšniauskaitė teigia, jog „XIV–XVII a. šaltiniai mini mūsų protėvius šventus vasaros brandos šventę, žinomą *Rasos, Kupolių, Joninių* vardu“ (Vyšniauskaitė, 1989, p. 14); P. Dundulienė „Lietuvių etnologijoje“ rašo: „Yra duomenų teigti, kad senovės lietuviai vietoj šiandieninių *Joninių* šventė *Rasos* šventė“ ir čia pat priduria, jog „*Kupolė* (taip pat garbinama per šią šventę) galėjo būti javų laukų ar apskritai augalijos dvasia“ (Dundulienė, 1991, p. 278–282). Įvairuoja šventės pavadinimas Lietuvių enciklopedijoje (LE IX, 1956, p. 480–482), N. Marcinkevičienės¹ straipsnyje (Marcinkevičienė, 1990, p. 62), S. Gutauto knygelėje „Lietuvių liaudies kalendorius“² (Gutautas, 1991, p. 70) ir kt.

Naujai leidžiamame Mažosios Lietuvos Enciklopedijos I tome (straipsnio autorė – Angelė Vyšniauskaitė) taip pat randame tris populiariausius šios šventės pavadinimus – *Joninės, Kupolės, Rasos šventė* (MLE I, 2000, p. 649). Tiesa, pačios šventės pavadinimo problemos autorė nenagrinėja, apsiriboja pasakydama, jog tai „šv. *Jono Krikštytojo* gimtadienis, pagal baltiškąją tradiciją – vasaros saulėgrąža, ilgiausios dienos metas“, ir dar priduria, kad „pati šventė dažnai vadinta *Kupole*“ (MLE I, 2000, p. 649). Tuo tarpu po straipsnelį iliustruojančiomis A. Stubros nuotraukomis galime rasti ir trečią šios šventės – *Rasos* – pavadinimą („*Rasos šventė Auksinės upės slėnyje prie Narkyčių, 1993*“, „*Rasos šventė Klaipėdoje, ant Jono kalnelio, 1993*“) (MLE I, 2000, p. 649)).

Diskusija, kaip iš tikrųjų reikėtų vadinti vasaros saulėgrįžos šventę, nėra nauja. Ji tęsiasi jau nuo 1958 m., kai Ambraziejus Jo-

¹ Teigiama, jog „Trumpiausia naktis senovėje vadinta *Rasos švente, arba Kupolinėmis*“ (Marcinkevičienė, 1990, p. 62).

² „*Joninės* (senieji istoriniai šaltiniai dar vadina *Rasos, Kupolių* vardu) senų žmonių atsiminimuose buvo viena didžiausių kalendorinių švenčių“.

nynas savaitraštyje „Literatūra ir menas“ paskelbė straipsnį „Joninės ar Kupolinės?“ (Jonynas, 1958). Vieni linę siūlyti *Joninių* pavadinimą (A. Jonynas), kiti labiau pritaria *Kupolės* šventei (S. Skrodenis, 1977, p. 42–59), treči senesniais (ikirikriščioniškais) laiko tik *Kupolės* ir *Rasos* pavadinimus, atspindinčius atitinkamai – profaniškąjį ir sakralųjį – šventės lygmenis (Patackas, 1990, p. 71) ir t. t.

Iki pat šių dienų išlikusi šventės pavadinimo problema suponuoja ir straipsnio tikslą – aptarti visų senuosiuose baltų rašytiniuose šaltiniuose fiksuotų pavadinimų kilmę bei semantiką, remiantis kalbine, tautosakine, etnografinė medžiaga bei kalbininkų, etnologų, mitologų darbais. Trumpiausios nakties ir ilgiausios dienos šventei įvardinti įvairiuose latvių, lietuvių ir prūsų šaltiniuose randame tokius pavadinimus: *Jāņi*, *Joninės*, *Kekiris*, *Kreszė*, *Kupolė*, *Līgo svētki*, *Rasos*.

1.1. Kekiris

Pirmasis *Kekirio* (Kekyrio) šventės pavadinimą 1835 m. pamini T. Narbutas, teigdamas, kad taip šventę vadinę prūsai ir kad šios šventės papročiai tokie pat kaip ir slavų šventėje *Kupala* (Narbutt, 1835, p. 305).

1842 m. Ignacas Johanas Hanušas (Hanusch)³, remdamasis jau minėto T. Narbuto darbais, rašo, jog vidurvasary kreipiamasi į derlingumo dievus ir prašoma geresnio derliaus „<...> jeigu javų pasėliai saulei aukštai pakilus atrodydavo išdžiūvę. Prūsai šią šventę vadino *Kekyris*, o lietuviai – *Rassa*“ (LM I, 1995, p. 118).

Nežinia kuo remdamasis⁴ A. H. Kirkoras (Kirkor) *Kekirio* šventę jau priskiria lietuviams (Киркор, 1857, ч. 12, с. 271). Tą pačią informaciją, rašydamas apie baltarusių tautosaką ir papročius, pakarto-

³ Čekų filosofas, istorikas, mitologas I. J. Hanušas visą savo didžiulės apimties veikalą „Bendroji slavų mitologija, nagrinėjanti senovės prūsų ir lietuvių mitus“ paskyrė slavų ir baltų mitologijų lyginimui su senosiomis indų ir persų mitologijomis. Tačiau I. J. Hanušas menkai tebuvo susipažinęs su senaisiais baltų religijos ir mitologijos šaltiniais, todėl dažnai naudojosi ne pirminiais šaltiniais, o T. Narbuto ir kitų kritiškai vertinamų autorių darbais.

⁴ A. H. Kirkoras ir šiame, ir kituose savo veikaluose, kaip ir dera romantinės lietuvių mitologijos gerbėjui, dažnai nenurodo, iš kur kokią informaciją yra paėmęs.

jo ir P. Besonovas, teigdamas, jog „lietuviai tą šventę iki šiol vadina *Kekiris*“ (Безсонов, 1871, p. 66).

Šventės pavadinimą galėtume sieti su prūsų *kekera* (pr. dial. *kekirs*), kuri V. Mažiulis linkęs kildinti iš vokiečių *keker* „žirnis“, nors yra ir kitokių nuomonių (žr. Mažiulis, 1993, p. 153–154). LKŽ *kekiris* neužfiksuotas, o štai *kekera*s žinomas tik kaip muzikinis terminas – sukergimas keleto muzikalių vingių vienan *kekiran* (LKŽ V, 1959, p. 499). Semantiškai *kekeraui* artima lietuvių *kekė* – ant vieno stiebo, šakelės krūvoje augantieji riešutai, uogos, žiedai ir pan. (LKŽ V, 1959, p. 498). Tiesa, jų giminyse kalbininkai abejoja (Mažiulis, 1993, p. 153–154).

Pavadinimas *Kekiris*, nors ir paminėtas gana vėlokai (tik XIX a.) ir ne visai patikimuose šaltiniuose, vis dėlto (sprendžiant iš giminingos leksikos) galėjo būti prūsams žinomas. Tuo tarpu A. H. Kirkoro ir P. Besonovo informaciją, jog tokiu pavadinimu šventė buvo žinoma ir lietuviams, reikėtų laikyti nepatikima.

1.2. Kresze – (keyse, krysze)

Pirmą kartą *Kresze* paminėta 1426 (?) m. Sembos vyskupė Michaelio Junge's įsake „Nuostatai, kurių prūsai turi laikytis ir pagal kuriuos nusikaltę tikėjimui turi būti baudžiami“. Čia sakoma, kad „ateityje miškuose bei giriose niekam nevalia daryti kokių nors susirinkimų ir apeigų, neatitinkančių Šv. Motinos Bažnyčios nuostatų, o savo *krescēs* (*Kresze*) tegu daugiau nebešventina (o gal nebešventčia? – R. B.); bausmė už tai – smarkus išplakimas ir uždraudimas laidoti su bažnyčia“ (BRMŠ I, p. 483). Remdamasis šia menka informacija ir tokias pat menkais vėlesniais šaltiniais (Voigt Gesch. preus. VI, 753), V. N. Toporovas *Kresze* sieja su prūsų vasaros saulėgrįžos švente⁵ (Топоров, 1984, c. 177). Iš dalies V. N. Toporovo hipotezę, kaip jau yra pažymėjęs A. Patackas, paremia lietuviška medžiaga (Patackas, 1990, p. 74). Antai lietuvių *krėšėti* reiškia: būti vešliam, puikiam, klestėti (Lygus žiedeliui yra, kursai, kad nubyra,

⁵ V. Toporovas pripažįsta, kad „esant tam tikram žodžio formos neaiškumui (*kresze*, *krysze*, *keyse*) bandymai jį paaiškinti (kai pati šventė ar ritualas praktiškai nėra aprašyti) tampa labai keblūs, o galimi rezultatai itin problemiški (Топоров, 1984, c. 177).

jau kaip pirm to krėšėjo); *krešėti* – tirštėti, tirštėjant džiūti, kietėti (LKŽ VI, p. 550). Minėtam žodžiui giminingi ir kiti tos pačios šaknies dariniai: *krešė* – augalas – kartenė, kresa (Cardamine), *krešė* miškinė, *krežė* vandenuolė; *krėšuoti* – žydėti (apie rugius); *kryšėti* – „jos (obelėlės) žiedeliai kryšėjo“ (LKŽ VI, 1962, p. 550–553).

1.3. Kupolė

Kupolė (коупаль) pirmą kartą paminėta 1262 m. Ipatijaus metraštyje (ПСРЛ, 1962, с. 855). M. Strijkovskis (1582 m.) moterų ir merginų sueigas nuo Atvelykio iki pat Šv. Jono Krikštytojo, skirtas Ledos ir Ledonos garbei, vadina *Kupala* (kupała) (BRMS II, 2001, p. 542). Minėtuose šaltiniuose užfiksuota slaviška lytis *Kupala* gimininga rytinių slavų *Kupalai* (Купала) – pagrindiniam saulėgrįžos šventės personažui – vyro ar moters pavidalo pamėklei, kurią baltarusiai dar vadino ir *Maroi* (Марой). Yra manančių, jog tiek apeigos, tiek pamėklės pavadinimas kilę iš veiksmažodžio *maudyti* (купать), *virti* (кипеть) ir rodo šios šventės ryšį su ugnimi (dangiška ir žemiška) bei vandeniu (Иванов, Топоров, 1974, с. 217–242). Tačiau tautosakinė medžiaga leidžia manyti ir kitaip. Jau J. Balys yra atkreipęs dėmesį į vieną Pinsko (dabar – Baltarusija) balų gyventojų dainą⁶, kuri rodo aiškų *Kupalo* santykį su augmenija, tarsi jis būtų pati augumo (vegetacijos) dievystė (Balys, 2000, p. 145).

Lietuviški raštai (1573 m. Volfenbiutelio postilė, P. Ruigio, Ch. G. Milkaus žodynai, M. Valančiaus, M. Katkaus raštai, J. Balio užrašyti tikėjimai ir kt.) dar labiau patvirtina *Kupolės* ryšį su augmenija (kupoliai, kupoliauti, kupolioti), jos aukščiausia branda – kupėjimu (kupėti, kupoti). Matyt, galima sutikti su D. Vaitkevičiene (taiko struktūrinį-semiotinį metodą), kuri teigia, jog „senosios lietuvių saulėgrįžos šventės *kupolio* vaizdinys yra sinkretinis: kupoliu (kupole) vadinamas ir žolynas, kuriame įsikū-

⁶ Turima omenyje daina „O Kupalo, o Kupalo! Kur tu žiemą žiemavojai, kur tu praleidi dabar vasarą – žolėse kvepiančiose ar po gėle? – Žiemavojau pūkynuose, vasarą žaidžiau žolynuose“. Panaši daina žinoma ir latviams. Tik kreipiamasi ne į Kupalo, o į Jumį: „Kur, jumiti, tu guleji / Šo garo vasariņu? / – Tirumiņa vidiņā / Zem peleka akmentiņa“ (LB 28543). Latvių mitologijoje Jumis – derlingumo dievybė, vaisingumo galia, vegetacijos skatintojas, semantiškai artimas Kupolei.

nija šventės dievybė, ir apeiginis stulpas, kuris šventės metu puošiamas žolynais, ir, pagaliau, pati šventė“ (Vaitkevičienė, 1999, p. 19). Kita vertus, D. Vaitkevičienė siūlo slaviškai ir baltiškai medžiagai bendrą vardiklį, pažymėdama, jog „žodžiai *kupolis*, *kupėti* etimologiškai susiję su ugnies ir šilumos efektais – kilimu į viršų, virimu, garavimu, liejimusi per kraštus“⁷. Terminis aspektas leidžia autorei *Kupolių* šventės dievybę sieti su žaibo ugnies dievu Perkūnu ir hipotetiškai laikyti *Kupolį* kalendoriniu Perkūno aspektu (Vaitkevičienė, 1999, p. 19–20). Nediskutuojant dėl paskutiniojo teiginio svarbu pažymėti ir kitką – visi trys jau paminėti vasaros saulėgrįžos šventės pavadinimai – *Kekiris*, *Krešė* ir *Kupolė* – semantiškai artimi ir nukreipia į augalijos, augmenijos (taip svarbios žemdirbiškajame pasaulėvaizdyje) žydėjimą, klestėjimą, brandą. Vadinasi, *Kupolės* kildinimas iš slavų *maudytis* (купаться) ir pats maudymasis, o dar labiau to maudymosi siejimas su Kristaus krikštu, Jono Krikštytojo kultu, laikytinas antriniu. Painiava bus atsiradusi dėl dviejų religijų papročių ir apeigų panašumo – maudymosi (prausimosi, laistymosi) įvairių kalendorinių švenčių metu pagal ikikrikščionišką tradiciją ir krikščioniško krikšto. Tokių pavyzdžių, kai tas pats vanduo naudojamas ir vienos, ir kitos religijos ritualuose, galime rasti begales. Antai H. Latvio „Senajoje Livonijos kronikoje“ (apie 1187–1259 m.) aprašyti krikščionybės atsisakantys lyviai, kurie apsilieja Dauguvos upės vandeniu, sakydami: „Čia mes krikšto vandenį ir pačią krikščionybę nuplauname upės vandeniu ir, nusimetę nuo savęs priimtą tikėjimą, siunčiame jį su grįžtančiais saksais atgal“ (BRMŠ I, 1996, p. 285).

⁷ Pažymima, jog „pirmiausia *kupėjimas* susijęs su tam tikra perviršio reikšme, pavyzdžiui, *kūpėti* reiškia „bėgti per kraštus, kilti (apie skystį), „gerai augti, virsti iš dirvos“ (apie javus), „būti ko nors per daug, per viršų eiti“ (LKŽ VI, p. 924). Ši reikšmė išsirutulioja iš pamatinės reikšmės „kilti (į viršų)“, pavyzdžiui, vanduo virdamas kyla į viršų ir liejasi per kraštus („Vanduo verdamas (...) kupa“, LKŽ VI, p. 924)“ (Vaitkevičienė, 1999, p. 17). Prieinama prie išvados, jog „visais atvejais – nusakant <...> kilimą į viršų svarbus tam tikras terminis aspektas – kilimą į viršų lemia šiluma, ugnis“ (Vaitkevičienė, 1999, p. 17).

1.4. Rasos

Tai bene labiausiai problemiškas ir daugiausiai diskusijų sukėlęs pavadinimas. Pirmą kartą paminėtas 1835 m. T. Narbuto „Lietuvių tautos istorijoje“⁸. Čia rašoma, jog „Lietuvoje nuo gegužės 25-osios lig birželio 25-osios būdavusios *Lados* dienos. Jai buvo aukojami balti gaidžiai, keliami pokyliai, šokama pievose, merginos dainuodavo dainas, kuriose vis pasikartodavo žodžiai: „Lado, Lado, Lado, didi mūsų deivė“. Paskutinę dieną būdavo *Rasos* šventė. Lietuvos kaimuose dar yra išlikusių *Rasos* šventės dainų, kuriose minima *Lada*, taip pat auksinė *Lada*, auksinė ponia“ (LM I, p. 66). Savo pažiūromis ir darbais T. Narbutas lygintinas su kitais romantiškai nusiteikusiais lietuvių mitologijos tyrinėtojais (S. Daukantu, J. I. Kraševskiu, A. L. Jucevičiumi), todėl jo pateikta informacija ne visada galima pasitikėti. Antai iki jo niekam nežinomus dievus ir deives (Mildą, Nijolę, Verpėją ir kt.) į lietuvių mitologiją T. Narbutas sakosi įtraukęs remdamasis tik jam vienam težinomais rankraščiais, kurių vėlesniems tyrinėtojams rasti nepavyko (LM I, p. 53). Peršasi mintis, jog panšiai T. Narbuto tekste atsirado ir *Rasa*⁹. Juo labiau kad visiškai panašus tekstas apie *Ladai* skirtą šventę (tik be *Rasos* pavadinimo!) žinomas kur kas seniau. Ši šventė pirmą kartą aprašyta Kromerio kronikos (1555 m.), kuri buvo saugoma Rygos viešojoje bibliotekoje, intarpe. Ten sakoma: „Ir mūsų laikais lietuviai, lygiai kaip latviai bei kuršiai, garbina *Ledą*, arba *Liadą*, apie šv. Joną. Tada, pagal seną prietaringą paprotį, jie kaišo gėlėmis ir medžių šakomis visus šaltinius ir rankioja visokias žoleles, kurios tu-

⁸ „Lietuvių tautos istorijos“ pirmąjį tomą T. Narbutas pavadino „Lietuvių mitologija“ – „Mitologia litewska“ (LM I, p. 50).

⁹ T. Narbutas teigia rėmėsis ir grafo Kyburgo kelionės į Lietuvą 1398 metais aprašymu, kurio originalą neva gavęs iš XIX a. istoriko Ž. Onasevičiaus. Šį tekstą iš lenkų kalbos yra išvertęs J. Basanavičius, vertimo pratarmėje pažymėdamas, jog T. Narbutas „iš originališko rankraščio, tik nežinia vokiškoje ar lotyniškoje kalboje rašyto, lenkiškai išguldęs“: „<...> užsėdome ant gerų žirgų ir nujojome ant vietos, kur liaudis linksminasi. Nesą dienoje šv. Jono lietuviai iš senovės amžių turi šventę, kainą ir gudams, vadinamą *Rasa* (*Raša*) pas pirmuosius, o pas pastaruosius *Kupule*“ (Basanavičius, 1900, p. 21). Deja, kaip ir daugelio kitų, šio rašto originalo niekam niekada nepavyko rasti, todėl jis laikytinas tokiu pat nepatikimu kaip ir kita T. Narbuto informacija, kuri nepaliudyta jokiuose kituose šaltiniuose.

rinčios gydyti nuo įvairių ligų“. Ten pat sakoma, kad kaimiečiai rusai ir lietuviai, šokdami ratelius ir plodami rankomis, kartoja *Ladono* vardą. Kromeris *Ladono* vardą yra linkęs sieti su slavų *Ladu*, *Ladonu*, kuri gretina su romėnų *Marsu* ar *Plutonu*. Cituotiems tekstams artimą informaciją randame ir M. Strijkovskio kronikoje (1582 m.). Teigiama, jog „tuoj po Atvelykio ir ligi pat Šv. Jono Krikštytojo moterys ir merginos renkasi būriais pašokti ir ten, susiėmusios už rankų, „lado, lado“ ir „lado mano!“ kartoja, gieda prisimindamos *Ledą* (*Ledy*), arba *Ladoną* (*Ladony*), Kastoro ir Polukso motiną, nors prasti žmonės ir nežino, iš kur tas paprotys radosi“ (BRMŠ II, p. 542). Sueigas, skirtas tų dievų garbei, M. Strijkovskio teigimu, vadino kupala (kupatą) (BRMŠ II, p. 542). Tarp kitų lietuvių, žemaičių, sembų, latvių ir prūsų dievų toje pačioje kronikoje minimas ir *Didis Ladas* (*Dzidzis Lado*) – didysis dievas, „kuriam užmušinėdavo baltutėlius romytus gaidžius, jo švenčių apeigos vykdavo nuo gegužės 25 iki birželio 25 dienos; būdavo atliekamos karčemose, o merginos ir moterys pievose ir gatvėse, susiėmusios už rankų, šokdavo ratelius, giedodamos gailiu balsu ir kartodamos: „lado, lado, lado, Didis musu Dewie!“; tai yra: „Lado, lado, lado, didis mūsų dieve!“ . Taip ir dabar dar tebedaro Lietuvoje, Žemaičiuose, Livonijoje ir Rusioje“ (BRMŠ II, p. 546).

Po to *Rasos* pavadinimą randame A. L. Jucevičiaus „Lietuvoje“ (1846 m.): „Vilniuje švento Jono vaikštytynės yra plačiai žinomas pavadinimu *eiti į Rasas*, kur žaidžiama iki saulės tekėjimo“, o išnašoje (tarsi žinodamas, kad bus neaiškumu) dar patikslina: „*Rasos* Vilniuje yra giraitė už Misionierių parapijos kapinių“ (Jucevičius, 1959, p. 236).

Tą pačią informaciją (matyt, remdamasis jau paminėtais darbais) pakartoja 1857 m. ir A. Kirkoras: „Vilniuje yra ypatinga aptverta vieta, vadinama *Rasa*, nuo kurios ir kapinės gavo *Rasos* vardą. Ten švenčiama šv. Jono išvakarėse, birželio 23 d. Tuo tarpu pati šventė Lietuvoje buvusi vadinama *Kekiris*“ (Киркор, 1857, c. 271) bei P. Besonovas: „Jų šventė apsupta nuostabiu mitu apie Rasą (Pocce), Krūminę, Nijolę, Poklių ir jo Pragarą. Tos apeigos vykstančios *Rasose*“ (Безсонов, 1871, c. 66). Kitaip tariant, minėti šaltiniai liudija, jog *Rasos* yra ne pačios šventės, o tik vietovės (kalno) pavadini-

mas¹⁰, niekaip neįrodantis, kaip teigia A. Patackas, jog dabartinių Rasos kapinių pavadinimas galėjo kilti iš tokio pat šventės pavadinimo.

Apie vasaros saulėgrįžos šventę vėliau rašiusieji autoriai retkarčiais tik pakartodavo *Rasos* vardą, remdamiesi, matyt, tik jau aptartų šaltinių informacija.

XX a. pabaigoje visus pranoko P. Dundulienė, teigdama (daugiausia remdamasi dainų ar sutartinių refrenais *rasito*, *rasite*, *kupalia*, *kukali* ir pan.), jog „per Jonines garbinama lietuvių deivė *Rasytė* greičiausiai buvo *Kaupolės* dukterė“ ir kad „iš mitologinės tautosakos galima spręsti, kad *Kaupolė* turėjo ne tik dukterį *Rasytę*, bet ir vyrą *Kaupolį*“ (Dundulienė, 1990, p. 86). Kitaip tariant, sukuriama visa „dieviška šeima“. Tuo pat metu *Rasos* (kaip ikirikriščioniškojo šventės pavadinimo) įteisinimu rūpinosi ir A. Patackas, teigdamas, jog *Rasa*, vasarovidžio šventė, iš trijų esminių lietuvių švenčių (dar Ilgės ir Užgavėnės) užima centrinę vietą, o „jos leitmotyvas yra prasi-dėjimas, naujos gyvybės pradžia – gamtos ir žmogaus požiūriu, o kosmogoniniu požiūriu *Rasa* yra tvėrimo, pasaulio sukūrimo šventė“ (Patackas, 1990, p. 71). Svariausi argumentai, siekiant sugrąžinti, kaip mano A. Patackas, senąjį šventės pavadinimą, yra šie: 1) pirmą kartą *Rasą* paminėjo „grafas Kyburgas kelionės į Lietuvą 1398 m. aprašyme“, ir ši informacija sutampa su T. Narbuto ir A. L. Jucevičiaus duomenimis; 2) A. L. Jucevičiaus raštuose esanti pastaba: „Rasos Vilniuje yra giraitė už Misionierių parapijos kapinių“ teįrodo, „kad *Rasos* giraitės (dabar – *Rasų* kapinės) pavadinimas galėjęs kilti iš šventės pavadinimo“; 3) *Rasos* pavadinimas „yra užfiksuotas tautosakoje“ (Patackas, 1990, p. 74).

Pirmasis argumentas, kaip bebūtų gaila, atkrenta dėl jau minėto T. Narbuto veikalų ir mistinio rankraščio apie grafą Kyburgą patikimumo.

¹⁰ Išimtis būtų tik M. Valančiaus informacija 1848 m. išleistoje „Žemaičių vyskupystėje“: „Garsi tos nakties iszejga, buwa atminimu stabmeldiszkos szwętes Raszos, katrą idiem Birzieluj bęngates žemajtej lig i Kristusu neitikiejusis Szwećtina“ (Wolonczewskis, 1848, p. 170–171). Deja, lieka neaišku, nei iš kur M. Valančius šitą informaciją ėmė, nei kada (kuriam amžiuje) ta šventė šitaip galėjo būti vadinta. Neatmetama tikimybė, jog M. Valančius taip pat galėjo remtis T. Narbuto bei A. L. Jucevičiaus darbais.

Antrąjį argumentą reikėtų kiek patikslinti. Iš tikrųjų *Rasos* giraitės (dabar – Rasų kapinės) pavadinimas t e i r o d o, jog jis kilo iš bendrinio žodžio *rasa*. Suprantama, *rasos* mitinės ir praktinės reikšmės žemdirbio gyvenime negalima neįvertinti, tačiau *rasa* (kaip vandens ekvivalentas) svarbi ne tik per vasaros saulėgrīžos šventę, bet ir per daugelį kitų žemdirbiško kalendoriaus švenčių. Juk sakoma: „varysim ant *rasų* – *Jurgio* (pirmoji) *rasa* vaistai dėl gyvulių“ (LKŽ, p. 182); „Linus reikia sėti, kada ant dilgėlių didelė *rasa*, tai bus geri linai“ (LKŽ, p. 182); „karpas gydyti, saulei netekėjus, *rasa* nuo lango; dedervinę reik tepti su lango *rasomis*“ (LKŽ, p. 183); „jeigu geras *rasojimas* būna, tai paskui rugiai brandūs“ (LKŽ, p. 189); „kai rugiai *rasoja* (viena žodžio *rasoti* reikšmių – „žydėti, plaukti“), tada grybai auga“ (LKŽ, p. 189). Identiški arba panašūs papročiai bei tikėjimai žinomi ir latviams: „Ja acis sāsāp, tad jāmazgā rīta *rasā*, jo tad veselas paliek“¹¹ (LTT 103), „Vājas acis jāsmērē ar *rasu*, kura atrodas uz ratrētem“¹² (LTT 104), „Par cik nedēļām priekš Jurgiem *rasa* uz rudziem, par tik nedēļām priekš Jēkabiem rudzi pļaujami“¹³ (LTT 12268), „Ja priekš Jurgiem zālē ir *rasa*, tad jau priekš Jēkabdienas rudzi gatavi“¹⁴ (LTT, 12271), „Rīta *rasā* vajaga mazgāties, tad cilvēks paliek smuks“¹⁵ (LTT 25391), „Tas, kas grib būt dzidrs kā *rasa*, tam jādzer *rasa* no *rasas* zālītes“¹⁶ (LTT 25393), „Saulainā rītā jānogulstas *rasotā* zālē un jāskatās, kura *rasas* pilīte spīd kā zelts, tad tā jāpaņem, jo viņa der par zālēm pret visām slimībām“¹⁷ (LTT 25392). Visais paminētais atvejais *rasa* gali būti prilyginama tomis pačiomis savybėmis pasižyminčiam į rytus tekančių šaltinių, upių ir t.t. vandeniui, kuris veiksmingas išstisus metus, arba vandenims, kurių gyvybinės (maginės) savybės išryškėja tik tam tikrų žemdirbiško kalendoriaus švenčių (Kūčių, Už-

¹¹ „Jeigu akis skauda, reikia prausti ryto *rasa*, tuomet vėl bus sveikos“.

¹² „Silpnas akis reikia tepti su *rasa*, kuri būna ant saulašarių“.

¹³ „Prieš kiek savaitių iki Jurginių ant rugių *rasa* pasirodo, prieš tiek savaitių iki Jokūbo pjaunami rugiai“.

¹⁴ „Jei prieš Jurgį žolė ir *rasa*, tai Jokūbo dienai rugiai nunoksta“.

¹⁵ „Ryto *rasa* reikia praustis, tada žmogus tampa gražiu“.

¹⁶ „Kas nori būti švarus (skaistus), tas turi gerti *rasą* nuo žolės“.

¹⁷ „Saulėtą rytą reikia atsigulti *rasotoje* žolėje ir žiūrėti, kuris lašelis spindi kaip auksas, ir tuomet jį paimti, nes jis yra vaistas nuo visų ligų“.

gavėnių, Velykų, Joninių ir kt.) metu. O kur dar laistymasis vandėmis pradėdant ar baigiant įvairius žemės ūkio darbus, vandens simbolika gimtųjų, krikštynų, vestuvių, laidotuvių apeigose, gyvasis ir gyvybės vanduo pasakose, vandens įvaizdžio prasmės dainuojamojoje tautosakoje ir t.t. ir t.t.¹⁸ Visa suminėta papročių, tikėjimų, tautosakinė medžiaga, viena kitą papildydama, suponuoja universaliają vandens magijos paskirtį tradicinėje lietuvių kultūroje – laiduoti vaisingumą (augalų, gyvulių, šeimos ir t.t.).

Dar lieka *Rasos* paminėjimas tautosakoje, kuris, anot jau minėto A. Patacko, „nulemia *Rasos* šventės pavadinimo bylą“ (Patackas, 1990, p. 74). Abi dainos, kuriose randame *Rasų šventės* pavadinimą, užrašytos A. Juškos ir išspausdintos pirmajame „Lietuviškų dainų“ tome. Gaila, kad abu šitie tekstai neturi jokių metrikų. Mat platesnę ir išsamesnę dainų metriką (dainininko pavardę, amžių, socialinę padėtį, gyvenamąją ir kilimo vietą) A. Juška pradėjo žymėti ne dainų rinkimo pradžioje, o kiek vėliau – apie 1862–1863 m., užrašinėdamas dainas Vilkijos ir Veliuonos apylinkėse. Tačiau ir be metrikų nesunku pastebėti, jog abi dainos savo stilistika, semantika, leksika ryškiai skiriasi nuo liaudies dainų. Štai pirmasis tekstas (vaizdumo dėlei pateiksime didesnę jo dalį):

Šalta žiema šalin eina,
Jau pavasaris ateina,
Skubinas vanduo nuo kalno,
Jam būti čionai nevalna.

Pavasaris kai atėjo,
Tvoras tverti jau reikėjo,
Reikia tvorą užtvartinti,
Kad iškadų nedarytų.

Kai jau vanduo nusekėjo,
Laukus arti jau reikėjo,

¹⁸ Plačiau apie tai žr.: Balsys, 1993; Balsys, 2000, p. 14–19; Balsys, 2003, p. 138–163; Balsys, 1998, p. 46–52; Beresnevičius, 1998, p. 27–32; Būgienė, 1999, p. 13–85; Kerbelytė, 1997, p. 61–74; Laurinkienė, 1990, p. 44–53; Stundžienė, 1999, p. 86–104 ir t.t.

Reikia tvorą užtvaryti,
Kad iškadų nedarytų.

Rasos šventė kai atėjo,
Šieną pjauti jau reikėjo;
Tai ūktveris žagrę darė,
Jojo šeima šieną valė.

JLD 210

Kitas tekstas kiek artimesnis liaudies dainų stilstikai, tačiau posmas su *Rasa* (beje, A. Patacko kažin kodėl tiek pati citata, tiek ir nuoroda pateikiamos klaidingai) vis dėlto kelia abejonių, ypač frazė „Ant šventės *Rasos*“:

Kad primanyčiau,
Savo bernelį
Į jomarkelį vesčiau.

Ant šventės *Rasos*,
Ant jomarkelio,
Mainyčiau ant čigono.

O dar aš turiu
Du muštinėliu,
Čigonams priedo duočiau.
JLD 175¹⁹

Pastebėtina, jog A. Juška (skirtingai nei daugelis to meto ir vėlesnių tautosakos rinkėjų bei skelbėjų) pasižymėjo ypatingu kruopštumu ir sąžiningumu, užrašinėdamas dainas taip, kaip liaudis (pateikėjai) jas dainavo. Tų pačių nuostatų, kaip matyti iš J. Juškos pastabų antrojo „Lietuviškų dainų“ tomo pratarmėje²⁰, laikytasi ir lei-

¹⁹ JSD 872 užrašyta to paties tipo daina „Ak, smūtna, liūdna širdelė mano šį rudenėlį“, kurioje fragmento su „švente *Rasos*“ nėra.

²⁰ Jonas Juška rašo: „Tardamas daug vertesni darbą padarysias išspausdindamas kiek galima daugiau veliuoniškių dainų tame paveiksle, kokiame anos buvo išdainuotos ir užrašytos per mano brolių nab. kun. Antaną, nesirūpinau apie jų

džiant dainas. Taigi kaip užrašyta, taip ir išspausdinta. Tačiau aki-vaizdu ir kitkas – l i t e r a t ū r i n ė dainų (antruoju atveju – dainos fragmento) kilmė. Vadinasi, teksto kūrėjas ar kūrėjai (veikiami tų pačių romantizmo idėjų) galėjo sąmoningai pasinaudoti kiek anksčiau skelbta T. Narbuto, A. L. Jucevičiaus, M. Valančiaus informacija ir ją įpinti į eilėraščio-dainos poetinį audinį²¹.

Apibendrinant galima teigti, jog gana vėlyvų ir nevisai patikimų šaltinių medžiaga iš tikrųjų neįrodo, jog lietuviai ikirikščioniškuoju laikotarpiu vasaros saulėgrįžos šventę galėjo vadinti *Rasomis*. Kita vertus, tai nėra kiek nesutrukdė (ir gerai) ramuviečiams XX a. septintajame dešimtmetyje išpopuliarinti *Rasos* šventės pavadinimą. Antai Rytis Ambrazevičius viename savo straipsnių (visiškai nepretenduodamas į senovinį šventės pavadinimą ar jos turinį) atvirai džiaugiasi nauja, gražia, prieš daugiau kaip trisdešimt metų gimusia ramuvietiška tradicija – *Rasos* švente (Ambrazevičius, 1999, p. 70–76).

1.5. Joninės

Lietuviškas *Joninių* šventės pavadinimas neatsiejamas nuo vyriško vardo Jonas, taip pat kaip ir latvių vasaros saulėgrįžos šventės *Jāņi* pavadinimas neatsiejamas nuo pagrindinio šventės personažo vardo *Jānis*²². Ir lietuviškasis, ir latviškasis vardai bei šventės pavadinimai savo ruožtu gretintini su krikščioniškuoju *Jonu Krikštytoju* (la. Jānis Krikstītājs), pasiskolintu iš hebrajų *Jōhānān* – „Jahvė maloningasis“ (Karulis I, 1992, p. 350, Zinkevičius, 1977, p. 78; Vana-gas 1985, p. 843; Kuzavinis, Savukynas, 1987, p. 208; Sabaliauskas, 1994, p. 117–118). Tiesa, būta bandymų ir latvių *Jani*, ir lietuvių *Joną* sieti su veiksmazodžiu *joti* (la. *jāt*) (Pazayckac, 2002, c. 337, 343–344), tačiau tokia etimologija neatrodo įtikinama pirmiausia dėl

pirmykštę cielybę; galės ją sau atstatyti, kur galima yra, tyrėjai lietuviškos kalbos“.

²¹ Pastebėtina, kad A. Juškos „Lietuviškų dainų“ rinkinio medžiaga suteikia nemažai galimybių patyrinėti XIX a. antrosios pusės lietuvių tautosakos bei literatūros santykius, bet čia jau kita tema.

²² Naujesniais laikais atsirado ir kitas vasaros saulėgrįžos šventės pavadinimas – *Līgo svētki* (Lyguo šventė), padarytas iš populiaraus latvių Joninių dainų pric-dainio *līgo*.

fonetinių ir morfologinių neatitikimų. Tokios etimologijos nepagrindžia ir pasitelkti latvių dainų pavyzdžiai apie jojančią *Jani*²³ ar paprotys švento Jono rytą (kitur – išvakarėse) apibėgti nuogam aplink lauką arba joti aplink tą lauką apsižergus medžio šaką, kad laukų niekas neapkerėtų. Kaip žinoma, joti ar važiuoti (dangumi ir žeme) abiejų tautų folklore gali ir Dievas, ir Perkūnas (atskirais atvejais – ir Velnias). Tokiu būdu žmogus imituotų dievišką veiklą. Kita vertus, lazda, kurią apsižergęs joja apeigos atlikėjas, gali būti suprantama ir kaip žirgo metonimija²⁴.

Nepaisant buvusių bandymų lietuvių *Jonines* gretinti su latvių Janiu (Jāni), tenka pripažinti, jog tik latvių *Jāni*'s gali pretenduoti į archajišką dievybę, susijusią su žemdirbystės, saulės, vaisingumo kultais. Svariausias argumentas – latvių vasaros saulėgrįžos šventės dainos, kuriose *Janis* kaitaliojasi su dievu ir vadinamas Dievo sūnumi. *Janių* vakarą jis joja raitas, nusileidžia nuo dangaus kalno į žemę, atveža savo vežime *Janių* žolių, muša vario būgną vartų stulpo viršuje arba gyvena „prie vartų stulpo, po pilku akmenėliu“, daro alų, užkūręs ugnelę kviečia švęsti Janio šventę ir t.t.

Remdamasi minėtais latvių dainų pavyzdžiais, D. Vaitkevičienė ieško *Janio* ir lietuvių *Perkūno* paralelių (Vaitkevičienė, 1999, p. 16–19). M. Gimbutienė latvių dainų *Janyti* (Janīti), apsiautusį karališku apsiaustu, apsiavusį batais su aukso pentiniais ir su aukso kanklėmis ar ragu rankose, tapatina su „priešistoriniu baltiškuoju Dievu“, o Joninių kulminaciniu tašku laiko „Dievo (Jono) vestuves su Saulyte (latvių *Saules meita*)“ (Gimbutienė, 2002, p. 104–106).

Lietuvių vasaros saulėgrįžos šventė, deja, nepasižymi dainų²⁵ (ar kitokios tautosakos) gausa, kuri leistų *Joninių* pavadinimą laikyti tokiu pat archajišku kaip latvių *Jāni*. Apskritai *Joninių* pavadinimas (vasaros saulėgrįžos šventės prasme) randamas tik XVIII a. viduryje – P. Ruigio žodyne, iš kurio, matyt, pateko ir į kitus – Ch. G. Mil-

²³ Jānis jāja visu gadu, / Nu atjāja šovakar / Ribej' zeme atjajot, / Skanei' pieši nolecot (Janis jojo visus metus, bet atjojo šį vakarą) (B 32970).

²⁴ Plg. kitų su žirgu susijusių daiktų (apynasrio, pakinktu) panaudojimas sakmėse apie raganų atimamą pieną; arklio galvos (kaukolė) panaudojimas lietuvių ir kitų tautų papročiuose siekiant apsaugoti, apsaugoti savo sodybą, gausinti gėrybes ir t.t. ir t.t. (žr. Kerbelytė, 1997, p. 61–74).

²⁵ Žr. Balys, 1943, p. 107–111; LLDK DD 640–664.

kaus, F. Kuršaičio žodynus bei XIX a. ir vėlesnių autorių (S. Daukanto, M. Valančiaus ir t.t.) darbus. Senesni šaltiniai – Ipatijaus metraštis (1262 m.)²⁶, Kromerio kronika (1555 m.)²⁷, Volfenbiutelio postilė (1573 m.)²⁸, M. Strijkovskis (1582 m.)²⁹, K. Hanenbergeris (1595 m.)³⁰ mini Šv. Jono Krikštytojo išvakarėse arba Šv. Jono Krikštytojo dieną vykusias apeigas.

Apibendrinant galima konstatuoti, jog ikirikščioniškasis šventės vardas, matyt, bus negrįžtamai pamirštas (jei apskritai toks egzistavo). *Kekirio* ir *Krešės* (Kreszes) pavadinimai užrašyti kitataučių ir, viena vertus, per menkai paliudyti šaltiniuose, kad apskritai galėtume juos be išlygų sieti su vasaros saulėgrįžos švente. *Rasų*, *Kupolės* arba latvių *Līgo svētki* vardai greičiausiai atsirado suteikus pirmenybę kuriam nors vienam išskirtiniam šventės momentui – ryto rasos apeiginiam sureikšminimui, gydomųjų žolynų rinkimui ar populiariam vasaros saulėgrįžos šventės dainų refrenui. Pirmenybę vis dėlto reikėtų atiduoti *Kupolei*, nes ir jau minėti pavadinimai – *Krešės* (Kreszes) bei *Kekiris* – taip pat semantiškai sietini su augmenijos vešėjimu, taigi gan artimi *Kupolės* reikšmei. Na o Joninių pavadinimą reikėtų laikyti sinkretiškiausiu, išreiškiančiu ir liaudiškąjį (ikirikščioniškąjį) šventės turinį, ir su krikščionyste atėjusį jos pavadinimą. Juo labiau kad ir kitų mūsų kalendorinių švenčių (Kalėdų, Kūčių, Velykų) pavadinimai ir jų turinys atspindi tą pačią tradiciją – nuolatinį dviejų kultūrų, dviejų religijų sinkretizmą.

Literatūra

- Ambrazevičius R. (1999), Dainos Rasos šventėje. *Liaudies kultūra*, Nr. 3 (66), p. 70–76.
- Balys J. (1943), Joninių arba Kupoliavimo dainos. *Gimtasai kraštas*, Nr. 31.
- Balys J. (1993), *Lietuvių kalendorinės šventės*. Vilnius.
- Balys J. (2000), *Raštai*. T. 2. Vilnius.

²⁶ „<...> на канонъ Ивана дни“ (ПРСЛ, 19626 с. 855).

²⁷ Sakoma, kad lietuviai, latviai ir kuršiai garbinę dievą Ledą (Liadą) apie šventą Joną (BRMŠ II, 2001, p. 412).

²⁸ „<...> diena S: Jana krikštaitija <...>“ (BRMŠ II, 2001, p. 445).

²⁹ „<...> tuoj po Atvelykio ir ligi pat Šv. Jono Krikštytojo <...>“ (BRMŠ II, 2001, p. 542).

³⁰ „<...> Šv. Jono Krikštytojo naktį <...>“ (BRMŠ II, 2001, p. 342).

- Balsys R. (2003), *Mažosios Lietuvos žvejų dainos. Sandaros, turinio ir poetikos ypatumai*. Klaipėda.
- Balsys R. (1998), Vandens simbolika vestuvių papročiuose. *Jūrės marės lietuvininkų gyvenime*. Klaipėda.
- Beresnevičius G. (1998), *Kosmosas ir šventvietės lietuvių ir prūsų religijoje*. Kaunas.
- Būgienė L. (1999), Mitinis vandens įprasminimas lietuvių sakmėse, padavimuose ir tikėjimuose. *Tautosakos darbai. T. XI (XVIII)*. Vilnius.
- Dundulienė P. (1991), *Lietuvių etnologija*. Vilnius.
- Dundulienė P. (1990), *Senovės lietuvių mitologija ir religija*. Vilnius.
- Gimbutienė M. (2002), *Baltų mitologija. Senovės lietuvių deivės ir dievai*. Vilnius.
- Gutautas S. (1991), *Lietuvių liaudies kalendorius*. Vilnius.
- Jonynas A. (1958), Joninės ar Kupolinės? *Literatūra ir menas, 1958 gruodžio 5*.
- Karulis K. (1992), *Latviešu etimoloģijas vārdnīca. T. 1–2*. Rīga.
- Kerbelytė B. (1997), Pieną atimančios ir ant šluotos skraidančios raganos: fantastika ir tikrovė. *Tautosakos darbai. T. VI–VII (XIII–XIV)*. Vilnius.
- Kuzavinis K., Savukynas B. (1987), *Lietuvių vardų kilmės žodynas*. Vilnius.
- Laurinkienė N. (1990), *Mito atšvaitai lietuvių kalendorinėse dainose*. Vilnius.
- Marcinkevičienė N. (1990), Vasaros šventės. Joninės. *Kalendorinės šventės*. Vilnius.
- Mažiulis V. (1993), *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*. Vilnius.
- Narbutt T. (1835), *Dzieje starożytnie narodu litewskiego*. Wilno, 1835. T. I. *Mitologia litewska*.
- Patackas A. (1990), Rasa: baltų kalendorinės šventės kaip indoeuropietiškos pasaulėvydos ašys. *Krantai, Nr. 18*, p. 70–79.
- Sabaliauskas A. (1994), *Iš kur jie? Pasakojimai apie žodžių kilmę*. Vilnius.
- Skrodenis S. (1977), Joninių arba Kupolių šventės vardo ir prasmės klausimu. *Senieji tikėjimai naujausių tyrinėjimų šviesoje*. Vilnius, p. 42–59.
- Stundžienė B. (1999), Vandens prasmės lietuvių dainose klausimu. *Tautosakos darbai. T. XI (XVIII)*. Vilnius.
- Vanagas A. (1985), *Lietuvių pavardžių žodynas*. Vilnius.
- Vyšniauskaitė A. (1989), Rasos, Kupolės, Joninės (red. pokalbis su A. Vyšniauskaite). *Liaudies kultūra, 1989 kovas – balandis*, p. 14–15.
- Voigt J. (1827), *Geshiste Preußens von den älteten Zeiten bis zum Untergange der Herrschaft des deutschen Ordens, Bd. IV*. Königsberg.
- Zinkevičius Z. (1977), *Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje*. Vilnius.

- Иванов В. В., Топоров В. Н. (1974), *Исследования в области славянских древностей*. Москва.
- Иванов В. В., Топоров В. Н. (1992), *Купала. Мифы народов мира*. Т. 2. Москва.
- Киркор А. (1857), Этнографический взгляд на Виленскую губернию (Статья первая). *Вестник имп. Русского географического общества*. Ч. 12. Спб.
- Разаускас Д. (2002), О местном индоевропейском субстрате в некоторых христианских именах собственных. *Балто-славянские исследования XV*. Москва.
- Безсонов П. (1871), *Белорусские песни...* Москва.
- Топоров В. Н. (1984), *Прусский язык. Словарь К – Л*. Москва.

Santrumpos

- BRMŠ I, II – (1996–2001), *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. T. 1–2. Vilnius.
- KN – (1653), *Kniga Nobaznistes Krikscioniszkos ... antra karta perdrukawota...Kiedaynise...1653*.
- LE – (1956), *Lietuvių enciklopedija*. T. IX. Boston.
- LLDK DD – (1972), Vanda Misevičienė. *Lietuvių liaudies dainų katalogas. Darbo dainos. Kalendorinių apeigų dainos*. Vilnius.
- LM I – (1995), *Lietuvių mitologija*. T. I. Parengė Norbertas Vėlius. Vilnius.
- LTT – (1940–1941), *Latviešu tauta ticējumi 1–4*, sakrājis un sakārtojis prof. P. Šmits, Rīgā: Latviešu folkloras krātuves izdevums ar kultūras fonda palastu.
- MLE I – (2000), *Mažosios Lietuvos enciklopedija*. T. I. Mažosios Lietuvos Fondas, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- ПСРЛ – (1962), *Полное собрание русских летописей*. Т. 46. Москва.

PROBLEMATIC NAME OF SUMMER SOLSTICE FESTIVAL

Rimantas Balsys

Summary

Before celebration of one or another calendar festival begins newspapers, journals, radio and television try to explain the content of the festival, i.e. customs, traditions, analysis of names and functions of festival-associated deities or mythical personages. It is traditionally attempted to distinguish pre-Christian and Christian

sections, to etymologize the name of the festival (it is usually attempted to find more archaic name related to pre-Christian tradition), etc. The Summer Solstice Festival is not an exception, the name of which is different not only in popular mass media, but also in scientific journals under review and various studies, monographs and encyclopedias (*Ligo svėtki*, *Rasos*, *Kupolė*, *Kreszė*, *Kekiris*, *Joninės*, *Jāņi*).

The problem of the name of the festival that has remained till nowadays suggests the objective of the article – to discuss the nature and semantics of the names found in ancient resources on the grounds of linguistic, folklore and ethnographic material and works of linguists, ethnology and mythology specialists (J. Balys, P. Dundulienė, M. Gimbutienė, A. Jonynas, G. Patackas, S. Skrodenis, V. N. Toporovas, A. Vyšniauskaitė).

It can be stated that pre-Christian name of the festival has been lost forever (if it only existed). The names of *Kekiris* and *Krešė* (*Kreszes*) were recorded by persons belonging to another nation and are not sufficiently certified in resources so that we could unconditionally relate them to the Summer Solstice Festival. However, these names are mentioned in different periods of time and different areas (*Kekiris* – in East Lithuania, *Krešė* – in historical Prussian territories), therefore they cannot be attributed to the whole territory of Lithuania. The names *Rasos*, *Kupolė* or the Latvian one, *Ligo svėtki*, most probably appeared because of the preferred exceptional moment of the festival, i.e. ritual significance of morning dew, picking of medicinal herbs or popular refrain of songs of the Summer Solstice Festival. The name *Kupolė* should be preferred, since the already mentioned names *Krešė* (*Kreszes*) and *Kekiris* are semantically linked with vigorously growing vegetation, hence they are rather close to the meaning of *Kupolė*. Though it might be possible that the name *Kupolė* has originated from the Slavonic *Kupala*, which in one's turn has originated from the word *Kupatsia* meaning bathing.

The most syncretic name expressing the national (pre-Christian) content of the festival and brought by Christianity thus showing historical changes of traditions could be *Joninės*. Moreover, the names and content of other calendar festivals (such as Christmas, Christmas Eve and Easter) reflect the same tradition – continuous syncretism of two cultures.